

УДК 378.147+37.017.4

Ігор Щербак

Миколаївський національний
університет імені В. О. Сухомлинського
ORCID ID 0000-0002-4649-6510
DOI 10.24139/2312-5993/2019.03/132-142

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті в результаті аналізу психолого-педагогічної й навчально-методичної літератури, вивчення нормативних документів про діяльність закладів освіти, узагальнення передового педагогічного досвіду, а також за допомогою моделювання представлено теоретичні підходи до обґрунтування основних складників моделі формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. Це дозволило створити підґрунтя для практичної експериментальної перевірки зазначеної моделі, зокрема – відповідних організаційно-педагогічних умов і шляхів їх створення, що є перспективою подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *готовність, майбутні вчителі музичного мистецтва, громадянське виховання учнів, модель, принципи моделювання, функції моделі, організаційно-педагогічні умови, етапи підготовки.*

Постановка проблеми. Становлення громадянського суспільства, якісні зміни в суспільно-економічному, духовному житті й ціннісних орієнтаціях українського соціуму, інтеграція України в європейську спільноту зумовлюють необхідність розвитку системи громадянського виховання. Інтеграція України в європейський освітній простір потребує вдосконалення системи навчання й виховання студентів педагогічних ЗВО, формування особистості вчителя з широким світоглядом, якісними знаннями, високими моральними цінностями. У реалізації завдань сучасної освітньої концепції нашої країни важлива роль належить учителеві музичного мистецтва, який, поєднуючи в собі риси педагога, мистецтвознавця, музиканта, філософа і психолога, покликаний впливати на формування свідомості, забезпечувати духовне становлення особистості школярів – патріотів і громадян української держави. Особливого значення це набуває сьогодні, зважаючи на соціально-політичну обстановку в Україні.

Удосконалення музично-педагогічної освіти передбачає формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва не лише як фахівця, а й як громадянина – гідного представника України, здатного передавати найкращі надбання наступним поколінням. Важливість формування громадянських якостей особистості визначається в положеннях Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу

освіту», Концепції громадянської освіти в Україні, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепції «Нова українська школа» та в інших нормативно-правових документах.

Аналіз актуальних досліджень. Результати аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел засвідчують, що вчені приділили певну увагу дослідженням філософських, психолого-педагогічних та інших засад фахової підготовки вчителів музичного мистецтва (А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Хижна та ін.); досліджено окремі аспекти фахової, психолого-педагогічної, методичної підготовки вчителів музичного мистецтва (Н. Гуральник, К. Завалко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Т. Смирнова, С. Соломаха та ін.).

Дослідники вивчали проблему розвитку національної самосвідомості, виховання патріотизму (С. Васильченко, О. Вишня, І. Гізель, А. Макаренко, Ф. Прокопович, С. Русова, М. Стельмах, Г. Тютюнник та ін.); окремі питання формування громадянськості, громадянських якостей особистості (П. Вербицька, Т. Завгородня, Л. Корінна, В. Кузь, О. Міщень, Л. Момотюк, Г. Пустовіт, Л. Рехтета, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.).

У результаті цілеспрямованого вивчення й аналізу наукових педагогічних джерел нами було визначено основні організаційно-педагогічні умови якісної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів у процесі навчання студентів, а саме: удосконалення педагогічної майстерності науково-педагогічного складу; підвищення рівня громадянськості студентів, а також – стимулювання їх до громадянського самовдосконалення. Окреслення вищезазначених організаційно-педагогічних умов зумовило необхідність обґрунтування й розробки моделі формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Метою статті є висвітлення теоретичних підходів до обґрунтування основних складників моделі формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Методи дослідження: вивчення й аналіз нормативних документів, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; теоретичне моделювання та прогнозування для розробки й обґрунтування моделі формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Виклад основного матеріалу. Вибір моделювання як методу пояснюється тим, що за допомогою моделі легше зрозуміти характер залежності між структурними елементами досліджуваного складного феномена,

синтезувати й виявити найбільш суттєві сторони процесу підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Моделювання як перспективний метод наукового пошуку ґрунтується на побудові системи, що дає адекватне відображення предмета дослідження. Цей метод дозволяє одержати нову цілісну інформацію про сам предмет дослідження, уможлиблює виділення в ньому цілісних систем і вивчення їх функціонування як єдиного цілого.

Побудова та забезпечення функціонування моделі формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів (рис. 1) передбачає врахування сучасних тенденцій реформування системи освіти України, а саме: суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності, організацію освітнього процесу з позицій особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів (Щербак, 2016).

Схарактеризуємо принципи побудови зазначеної моделі:

1. Принцип гуманізації спрямовує освітній процес на пріоритетний розвиток загальнокультурних і загальнолюдських якостей майбутніх учителів, орієнтований на вдосконалення та вільний творчий розвиток особистості в системі суспільних відносин.

2. Дотримання принципу персоналізації створює умови партнерства для особистісного спілкування викладачів і студентів.

3. Принцип індивідуалізації освітнього процесу передбачає таку організацію системи взаємодії між викладачами та студентами, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних особливостей, духовного світу, музичних уподобань, нахилів майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяє розвиткові їхніх музично-пізнавальних інтересів. Унаслідок цього забезпечується максимальна продуктивна робота студентів на всіх етапах професійної підготовки.

4. Принцип диференціації є способом реалізації індивідуалізації освітнього процесу в умовах студентської групи.

5. Принцип діалогізації аудиторної, позааудиторної роботи передбачає обговорення різних поглядів, спільний пошук істини у формі діалогу.

6. Принцип інтенсифікації передбачає впровадження в освітній процес прогресивних педагогічних технологій, нових методів і активних засобів, що забезпечують постійне підвищення якості підготовки майбутніх учителів. Основними елементами інтенсифікації навчання є такі: чітка загальна ціле-спрямованість усього педагогічного процесу, а також кожного з його етапів; підвищення мотивації; доступність знань; підвищення результативності педагогічного процесу за одиницю часу; розробка й упровадження методів,

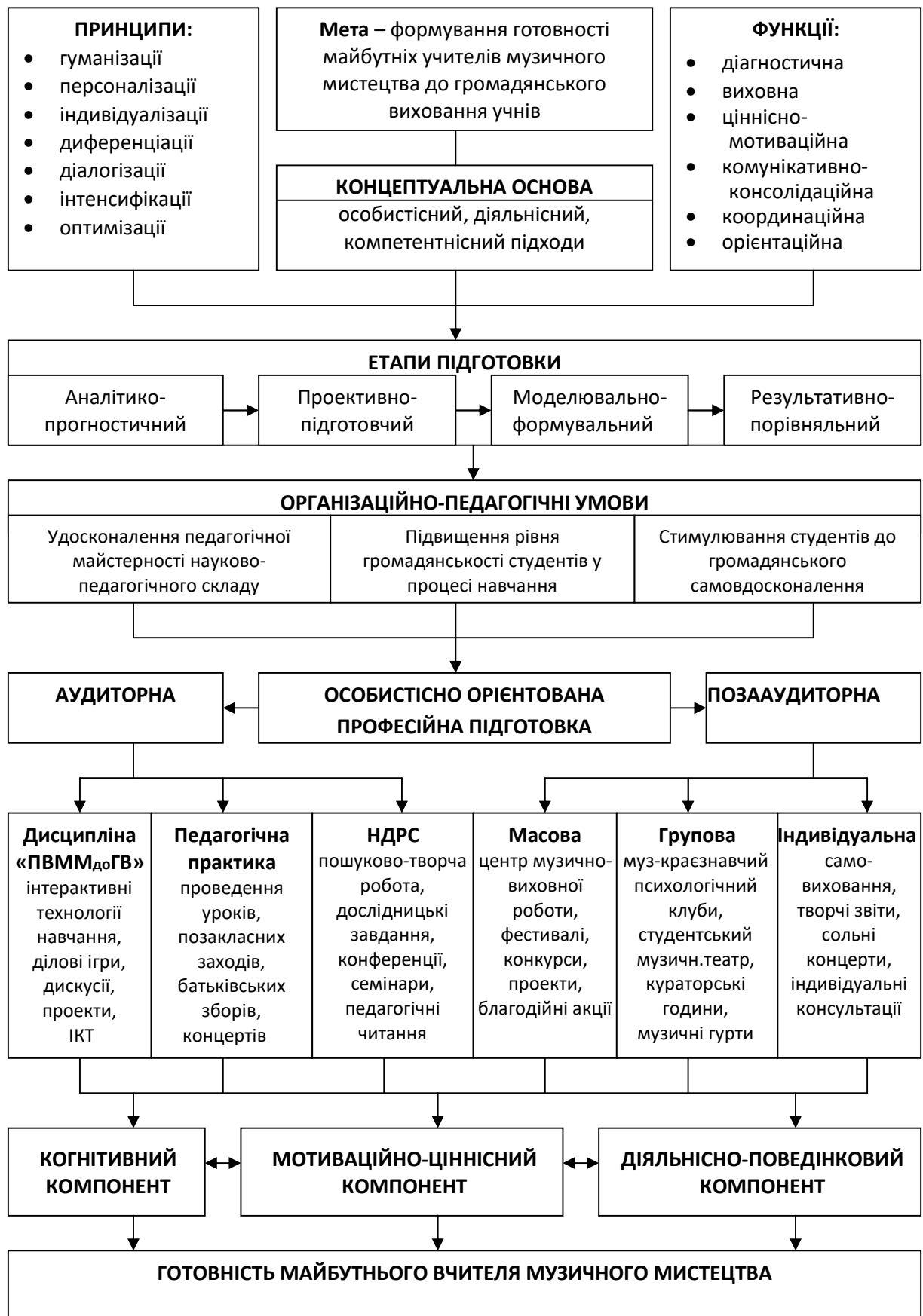

Рис. 1 Модель формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів

що активізують діяльність студентів; упровадження інформаційних педагогічних технологій; розвиток самоосвіти, ініціативи й самостійності майбутніх учителів; використання методів ігрового навчання (Трайнев, 2004, с. 5-7).

7. Дотримання принципу оптимізації уможлиблює досягнення поставленої мети, завдань, виявляється у створенні навчального середовища, сприятливого для набуття знань, умінь і навичок здійснення громадянського виховання учнів. Основними елементами оптимізації освітнього процесу є: раціональна організація освітнього процесу; застосування системного підходу; забезпечення «конкретності істини»; виділення ключових моментів у педагогічній діяльності, спираючись на них; урахування психологічних чинників (динамічність особистості, її інтелект, гнучкість і оригінальність мислення й інші психомоторні показники); притаманність студентам проблемно-пошукового стилю мислення; урахування реальних навчальних можливостей; використання системи методів оптимізації педагогічного процесу (Трайнев, 2004, с. 8-10).

Розглянемо функції визначеної моделі.

1. Діагностична: діагностика інтересів, нахилів, музичних вподобань і здібностей та інших індивідуальних особливостей; діагностика успішності оволодіння студентами навчальною інформацією; діагностика готовності майбутніх учителів до громадянського виховання учнів.

2. Виховна: проведення заходів, спрямованих на формування громадянської зрілості студентів, формування певних особистісних якостей; вплив на соціальний статус окремих членів студентської групи; організація адекватних міжособистісних взаємин.

3. Ціннісно-мотиваційна: спрямування освітньої роботи на формування у студентів цінностей демократичного суспільства; закладання основ майбутньої гуманістичної педагогічної діяльності; формування мотивації до здійснення громадянського виховання учнів.

4. Комунікативно-консолідаційна: організація продуктивної взаємодії на засадах рівноправної співпраці та співтворчості; організація середовища, що сприятиме формуванню комунікативної компетентності майбутніх учителів.

5. Організаційно-координаційна: організація та регуляція взаємоузгодженої діяльності суб'єктів освітнього процесу.

6. Орієнтаційна: спрямованість освітнього процесу в закладі вищої освіти на розширення досвіду майбутніх учителів, розвиток компетентності (базової, професійної, спеціальної) за рахунок включення особистості в продуктивну діяльність.

З урахуванням мети, принципів, функцій, відповідних організаційно-педагогічних умов визначено етапи формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Етап перший аналітико-прогностичний – спрямований на вивчення фактичного стану готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів, аналіз потенційних можливостей і прогнозування результатів роботи. Основними стадіями цього етапу є такі:

1. Ознайомлення та вивчення навчальної групи (діагностика інтересів, нахилів, музичних вподобань і здібностей та інших індивідуальних особливостей; з'ясування мотиваційних аспектів навчання в закладі вищої освіти).

2. Визначення стану готовності майбутніх учителів до громадянського виховання учнів.

3. Аналіз потенційних можливостей студентів; планування групової та індивідуальної музично-виховної роботи.

4. Прогнозування здійснення процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів, з урахуванням обов'язкових показників засвоєння нової інформації: оцінка параметрів якості засвоєння навчальної інформації; установлення кінцевого стану параметрів якості засвоєння інформації; обрання інтенсивних методів і засобів досягнення цілей; розрахунок необхідного часу; співставлення необхідного та наявного часу; приведення у відповідність мети занять і наявного часу для досягнення встановлених цілей; планування подальших заходів для досягнення кінцевої мети.

Етап другий проєктивно-підготовчий – спрямований на проєктування та планування організаційних заходів щодо підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. Стадіями цього етапу є:

1. Проєктування і створення ціннісно-мотиваційного середовища, що уможливорює простір для самовизначення, саморозвитку й самовдосконалення студентів шляхом організації діяльності центру музично-виховної роботи.

Організація діяльності центру музично-виховної роботи зі студентами передбачається на кафедрі музичного мистецтва, що здійснює підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Підґрунтям цієї роботи є основні положення Конституції України (Конституція України, 1996), Закону України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2018), Закону України «Про вищу освіту» (Закон України «Про вищу освіту», 2018), Загальної декларації прав людини (Загальна декларація прав людини, 1997), Конвенції ООН про права дитини (Конвенція ООН про права дитини,

1999), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, 2000), Концепції «Нова українська школа» (Нова українська школа, 2016), педагогічна спадщина видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Діяльність центру музично-виховної роботи як складової частини системи освітньої роботи спрямовано на підготовку фахівців, які мають активну соціальну позицію, громадянську відповідальність, уміють творчо розвивати національні традиції, досягати самовираження у професійній музичній діяльності, усвідомлюють необхідність дотримання принципів загальнолюдської моралі (гуманності, патріотизму, справедливості, працелюбності, доброчинності тощо).

Пріоритетним напрямом роботи центру музично-виховної роботи є індивідуальний підхід до виховання особистості студентів, стимулювання внутрішніх здібностей до громадянського самовдосконалення. Основними завданнями центру музично-виховної роботи є: виховання поваги до національної та державної символіки, історичного минулого країни; ознайомлення з традиціями та звичаями українського народу, надбаннями народної педагогіки з питань виховання підростаючого покоління; залучення студентів до організації та проведення конкурсів, акцій, рейдів; професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в позааудиторній роботі; надання допомоги педагогічному колективу закладу освіти в упровадженні активних форм роботи з молоддю; проведення культурно-освітньої роботи серед молоді тощо.

2. Планування діяльності студентського музично-краєзнавчого гуртка, що надасть можливість створення ціннісно-мотиваційного освітнього простору.

Завдання студентського музично-краєзнавчого гуртка: розвиток і зміцнення інтересу студентів до музично-краєзнавчої діяльності; формування громадянськості майбутніх учителів музичного мистецтва; формування мотивації до використання краєзнавчих знань у професійній діяльності засобами музейної музичної педагогіки; розвиток громадсько-суспільної активності студентів через ознайомлення з розмаїттям музично-культурної спадщини регіону, історичними фактами, музично-ігровою творчістю, декоративно-прикладним мистецтвом; вивчення досягнень земляків у різних сферах життя; активізація пізнавальної діяльності студентів; формування національної гордості за свій край, сприяння конкретним виявам життєвих позицій та ідеалів.

3. Обрання форм і методів організації аудиторної та позааудиторної роботи зі студентами, що відповідають поставленій меті й завданням, з урахуванням інтересів, нахилів, музичних вподобань і здібностей студентів. Визначимо основні складники підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів: наявність конкретних цілей для кожного етапу освітнього процесу; збереження позитивної пізнавальної мотивації групи студентів протягом навчального року; своєчасна розробка теоретичної і практичної бази до початку наступного етапу навчання; постійна робота з морально-психологічної підготовки студентів до навчальної і практичної діяльності; визначення головною метою освітнього процесу всебічний гармонійний розвиток особистості майбутнього вчителя (Трайнев, 2004).

4. Проектування діяльності центру науково-дослідної роботи студентів (НДРС) на кафедрі музичного мистецтва. Мета організації цього центру – виявлення обдарованої молоді, всебічний розвиток музично-творчих здібностей та дослідницьких умінь майбутніх учителів музичного мистецтва. Завдання центру науково-дослідної роботи студентів: розвиток у майбутніх учителів музичного мистецтва нахилів до пошуково-дослідницької діяльності; формування схильності до творчого вирішення професійних завдань; набуття вмінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних завдань навчання та виховання.

5. Проектування аудиторної роботи, розробка навчально-методичного комплексу, відповідного тематичного веб-сайту, дисципліни «Підготовка вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання», методичних посібників.

6. Розробка плану проведення кураторських годин.

7. Планування роботи студентського психологічного клубу. Метою його функціонування є створення освітнього та виховного середовища, що сприяє громадянському самовдосконаленню (самовизначенню, самопізнанню, саморозвитку та самовихованню) майбутніх учителів музичного мистецтва. Завдання студентського психологічного клубу: організація психологічної освіти із застосуванням різноманітних форм і методів роботи, здебільшого соціально-активних; створення умов для самопізнання себе як особистості й формування потреби в самореалізації; створення умов для продуктивної комунікації та спілкування, атмосфери дружньої взаємодопомоги та співпраці; реалізація творчих здібностей членів клубу як особистостей і як педагогів-музикантів.

8. Планування діяльності лабораторії виховання студентської молоді засобами театрального мистецтва, що передбачає роботу студентського музичного театру. Мета роботи лабораторії виховання студентської молоді засобами театрального мистецтва – всебічне сприяння професійному вихованню й творчому розвитку студентів у позанавчальний час та в позааудиторній виховній роботі. Завдання лабораторії: активізувати творчий потенціал студентів засобами театрального мистецтва; залучити студентів до самостійної творчої театраль-но-сценічної діяльності в позааудиторний час; надати їм можливість продемонструвати свої акторські, музичні, режисерські, організаторські вміння у процесі театраль-но-сценічної роботи над різноманітними виставами та театралізованими заходами; сприяти творчій реалізації студентів.

Етап третій моделювально-формувальний – сприятиме перетворенню об'єктів на результат, що відповідає меті – процесу формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

На цьому етапі відбувається підготовка майбутніх учителів до громадянського виховання учнів (Щербак, 2016): формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі аудиторної й позааудиторної роботи, упровадження відповідної дисципліни з використанням інтерактивних методів та інноваційних технологій роботи зі студентами, упровадження проєктів громадської спрямованості в діяльність закладу освіти, організація процесу професійного самовдосконалення, організація педагогічної практики студентів.

У позанавчальний час передбачається проведення виховної роботи з майбутніми вчителями музичного мистецтва шляхом організації діяльності центру музично-виховної роботи, студентського музично-краєзнавчого гуртка, центру науково-дослідної роботи студентів, проведення кураторських годин, студентського психологічного клубу і студентського музичного театру.

Педагогічна практика як вагома складова частина підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів на моделювально-формувавальному етапі спрямована на формування готовності здійснювати цей напрям виховної роботи (Щербак, 2016, с. 258).

Програма професійного самовдосконалення ставить перед майбутніми педагогами завдання розвитку пізнавальних, конструктивних, комунікативних, інформаційних та організаторських умінь. Попередня робота включає проведення індивідуальних бесід, спостережень, опитування, надання студентам знань із теорії самовиховання, мотивацію самовдосконалення.

Обов'язковим складником підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів є поточний моніторинг.

На етапі четвертому результативно-порівняльному – необхідно порівняти отримані результати із поставленими завданнями, а саме: визначити рівень сформованості когнітивного, мотиваційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового компонентів готовності студентів до громадянського виховання учнів та визначити умови й засоби внесення коректив у роботу.

Усі структурні елементи моделі є взаємопов'язаними, знаходяться в закономірному взаємозв'язку і спрямовані на кінцевий результат – готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, науково обґрунтована, логічно побудована модель формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів із взаємопов'язаними та взаємозалежними складниками має бути експериментально перевіреною на практиці шляхом упровадження її в освітнє середовище педагогічних закладів вищої освіти для підвищення ефективності досліджуваного процесу. Перспективою подальших наукових розвідок є експериментальна перевірка моделі формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів, зокрема – відповідних організаційно-педагогічних умов і шляхів їх створення.

ЛІТЕРАТУРА

- Загальна декларація прав людини (Universal declaration of human rights)* (1997). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
- Закон України «Про вищу освіту» (Law of Ukraine "On higher education")* (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Закон України «Про освіту» (Law of Ukraine "On education")* (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Конвенція ООН про права дитини (UN Convention on the rights of the child)* (1999). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
- Конституція України (Constitution of Ukraine)* (1996). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (The concept of civic education of a person in the conditions of development of Ukrainian statehood)* (2000). Retrieved from: https://osvita.ua/doc/files/news/81/8123/gromad_vykh.doc.
- Нова українська школа (New ukrainian school) (2016). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- Трайнев, И. В. (2004). *Конструктивная педагогика*. М.: ТЦ Сфера (Traynev, I. V. (2004). *Constructive pedagogy*. М.: TC Sphere).
- Щербак, І. В. (2016). Основні напрями підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. *Педагогічні науки: теорія,*

історія, інноваційні технології, 5 (59), 252-259 (Shcherbak, I. V. (2016). The main directions of future musical art teachers preparation for pupils` civil education. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 5 (59), 252-259).

РЕЗЮМЕ

Щербак Игорь. Модель формування готовності майбутнього учителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів.

В статті в результаті аналізу психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, вивчення нормативних документів про діяльність навчальних закладів, обобщення передового педагогічного досвіду, а також з допомогою моделювання представлені теоретичні підходи до обґрунтування основних складових моделі формування готовності майбутнього учителя музичного мистецтва до громадянського виховання учнів. Це дозволило створити основу для практичної експериментальної перевірки вказаної моделі, зокрема – відповідуючих організаційно-педагогічних умов та шляхів їх створення, що і є перспективою подальших наукових досліджень.

Ключевые слова: готовность, будущее учителя музыкального искусства, гражданское воспитание учеников, модель, принципы моделирования, функции модели, организационно-педагогические условия, этапы подготовки.

SUMMARY

Shcherbak Igor. Model of formation of future musical art teacher' readiness to civil education of pupils.

The article presents theoretical approaches to the study of the basic components of structural and functional model of preparation of future musical art teachers to civil education of pupils. Preparation of students to civic education is a serious pedagogical problem today. This is becoming especially actual today because of the challenges of military, socio-political and economic issues in Ukraine.

Research methods: analysis of psychological and pedagogical, educational and methodological literature, studying of normative documents about activities of education institutions, generalization of advanced teaching experience modeling.

Specification of essence of concepts "model", "modeling" in terms of pedagogical research; graphic representation of model of formation of future musical art teacher's readiness to civil education of pupils with such interrelated and interdependent parts as objective, principles, functions, conceptual framework (personal, activity, competence based approaches), the stages of preparation (analytical and predictive, projective and preparatory, modeling and formative, productive and comparative), organizational and pedagogical conditions, cognitive, motivational and valuing and actionable and behavioral components, and result (the readiness of future teachers of musical art to civil education of pupils); characteristic of the principles of the model, its features, and content of the stages of preparation of future teachers of musical art to the civil education of pupils are important scientific results of the article. Implementation of this model to the educational environment of higher educational institutions should contribute to the effectiveness of the process under study.

Studying of the model of formation of musical arts teacher's readiness to civic education of pupils provides its further practical experimental testing, in particular of the corresponding organizational and pedagogical conditions and ways of creating them, and that is the prospect for further research in this direction of research.

Key words: readiness, future teachers of musical art, civic education of pupils, model, modeling principles, functions of the model, organizational and pedagogical conditions, stages of preparation.